

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะโครงสร้างของสังคมชนบท
2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
3. แนวคิดความขัดแย้ง
4. แนวคิดการจัดการกับความขัดแย้ง
5. กระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง
6. แนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาผู้ใหญ่เชิงมนุษยนิยม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะโครงสร้างของสังคมชนบท

ลักษณะโครงสร้างของสังคมชนบทนั้น ในที่นี้จะเน้นศึกษาเฉพาะลักษณะสังคมชนบทภาคเหนือของไทย และลักษณะโครงสร้างทางสังคมประกอบด้วยลักษณะทางประชากรศาสตร์ ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางวัฒนธรรม ลักษณะทางสังคมจิตวิทยา ลักษณะทางนิเวศวิทยา ลักษณะทางการศึกษา ลักษณะทางด้านการเมืองการปกครอง สุขภาพอนามัย ลักษณะทางด้านเทคนิควิทยา และลักษณะทางนันทนาการ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รัชนีกร เศรษฐ (2532, หน้า 19) ได้กล่าวถึงสังคมชนบทไทยว่า เป็นสังคมรวมกลุ่มแบบอุปนิสัยของกลุ่มปฐมภูมิ มีการติดต่อแบบตัวถึงตัว สภาพของท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งคล้ายคลึงกัน ทำให้สถานภาพและบทบาทของคนในสังคมชนบทไม่แตกต่างกันมาก จึงไม่เห็นความแตกต่างของชนชั้นทางสังคมได้อย่างชัดเจนในสังคมชนบท มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สมาชิกชุมชนทำหน้าที่สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น โดยมีระบบความสัมพันธ์แบบ

เครือญาติ มีการนับอาวุโส มีการเห็นอกเห็นใจกัน และมีความนิยมทางคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติของคนในสังคม สถานภาพจะมีลักษณะจำเพาะของตัวบุคคลเอง เช่น อายุ ความสามารถ และคุณความดีส่วนตัว ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำในสังคม มักได้แก่ พระผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้อาวุโส ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านในชนบทนั้น โดยทั่วไปเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบไม่มีการวางแผนมาก่อน เมื่อชาวบ้านเห็นว่าบริเวณใดเหมาะที่จะตั้งรกรากทำมาหากินได้สะดวก ก็ปักหลักอยู่ที่นั้นอย่างไม่เป็นระเบียบ และส่วนใหญ่จะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตามชัยภูมิต่างๆ เช่น ที่ดินชายทุ่ง ชายป่าละเมาะริมเส้นทางคมนาคม ส่วนการตั้งถิ่นฐานชนิดที่มีการวางแผน มักจะเป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น หมู่บ้านสหกรณ์การเกษตรต่าง ๆ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526, หน้า 70-79) และฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ (2522, หน้า 7-9) ได้บรรยายถึงลักษณะ โครงสร้างของสังคมชนบทไว้อย่างกว้างขวางครอบคลุมหลายแง่มุมของสังคมชนบทดังต่อไปนี้

1) ลักษณะทางประชากรศาสตร์ สังคมชนบทเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ กล่าวคือ ประมาณร้อยละ 80 ของประชากรทั้งประเทศ ขนาดของครอบครัวชนบทมีขนาดใหญ่กว่าครอบครัวในเมือง การเพิ่มของประชากรในชนบทก็มีอัตราเร็วกว่าในเมือง

2) ลักษณะทางสังคม ประชากรในชนบทนั้นรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นหมวดหมู่ประเภทต่างๆ เริ่มตั้งแต่ กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มคนชรา และหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กย่อยที่สุดของสังคมไทย กลุ่มดังกล่าวนี้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ละหมู่บ้านจะตั้งอยู่ห่างกันมากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็มีความสัมพันธ์กันระหว่างหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านกับเมือง มีความเป็นปึกแผ่นภายในหมู่บ้าน เพราะส่วนใหญ่จะผูกพันกันอยู่ด้วยระบบเครือญาติ คือ ทั้งหมู่บ้านอาจเป็นญาติกันหมดถ้าไม่ใช่ด้วยสายเลือด ก็อาจเป็นด้วยการแต่งงาน คนที่ไม่ได้เป็นญาติทางใดทางหนึ่งตั้งเมื่ออยู่ในหมู่บ้านเดียวกันนาน ๆ เข้า ก็จะถือเอาความสัมพันธ์คุ้นเคยมาเป็นพื้นฐานการเป็นญาติ นอกจากนั้นการดำรงชีพอยู่ในชนบทยังทำให้ชาวชนบทต้องมีโอกาสพึ่งพากัน ทั้งเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดจากภัยพิบัตินานาประการจากภัยธรรมชาติและศัตรูร้าย อันเป็นสิ่งที่ชาวชนบทไม่ค่อยเข้าใจและมักถือเป็นเรื่องของเทวดาฟ้าดินคลั่งคล้าให้เกิดขึ้น เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปด้วยดี ตลอดจนร่วมมือกันเพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเองและของท้องถิ่นด้วย

กลุ่มสังคมอื่นๆ มักเป็นกลุ่มที่ทางราชการส่วนกลางในสังคมเมืองส่งเสริมหรือสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้น เช่น คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านหรือตำบล กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเหล่านี้มาร่วมตัวกันอย่างหลวม ๆ การทำงานจึงมักไม่ได้ผลมากนักจากเหตุผลที่เป็นเช่นนั้น ส่วนใหญ่เพราะไม่ได้เป็นกลุ่มธรรมชาติ ชาวบ้านไม่เกิดความรู้สึกต้องการขึ้นมาเอง จึงไม่ตระหนักในประโยชน์ที่จะได้รับอย่างแท้จริง สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างสนิทสนมอบอุ่นและเป็นกันเอง ความต้องการพบปะคบหากันเกิดขึ้นมาเอง ไม่ใช่ด้วยแรงทางการเมือง หรือเศรษฐกิจชักจูงให้คบค้ากัน การคบหากันมักกระทำด้วยความจริงใจต่อกัน

3) ลักษณะทางวัฒนธรรม สังคมชนบทเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเด่นอยู่เพียงวัฒนธรรมเดียว อาจเป็นสังคมพุทธโดยทั่วไป หรืออิสลามในภาคใต้แต่อย่างเดียว ศาสนาและประเพณีอันสืบเนื่องกันก็จะมีลักษณะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เปลี่ยนแปลงหรือฝ่าฝืนไม่ได้ พุทธศาสนาก็เป็นพุทธศาสนาของชาวบ้าน พุทธศาสนาของชาวบ้านถือว่าศาสนาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อถือตามกันมาอย่างเคร่งครัด เชื่อถือตามคำบอกเล่าของพระ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้มีอายุและพระ จึงเป็นคนที่มียอำนาจหรือมีอิทธิพลในสังคมชนบท

บุคคลพึงต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่ได้วางไว้ และยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน ไม่มีทางให้เลือกหรือมีอยู่น้อย เช่น การที่ต้องเคารพบนอบผู้ใหญ่ ผู้มีอายุ พระ เณร ด้วยกาย วาจา ใจ การมีผิวเดียวเมียบเดียว การต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่เมื่อชราภาพ เป็นต้น

สำหรับค่านิยมอาจกล่าวได้ว่า ชาวชนบทนิยมความสุขุม ยึดมั่นในประเพณีที่มีอยู่นิยมนับถือผู้ใหญ่ เคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ผู้มีอายุ ถือตระกูลเทือกเถาเหล่ากอเป็นสำคัญ พอใจกับการรักษาความมั่นคงไว้ ไม่นิยมชมชื่นการเปลี่ยนแปลง มุ่งรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี พยายามทำตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นต้น

4) ลักษณะทางสังคมจิตวิทยา ชาวชนบทมักเป็นคนที่รักสันโดษ ไม่กล้าได้กล้าเสีย เหมือนคนในเมือง เพราะเกรงว่าจะไม่สามารถรับความเสียหายที่อาจเกิดจากความผิดพลาดได้ เนื่องจากเห็นว่าตนเองมีฐานะยากจนและมีความรู้ไม่มาก นอกจากนี้ ชาวชนบทยังเชื่อในเรื่องโชคลางต่าง ๆ และเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อีกด้วย

5) ลักษณะทางนิเวศวิทยา สังคมชนบทมักประกอบด้วยหมู่บ้านขนาดเล็กอยู่เรียงรายกันอยู่ห่าง ๆ ระยะทางจากหมู่บ้านหนึ่งถึงอีกหมู่บ้านหนึ่ง โกลั๊บบ้าง โกลั๊บบ้างตามแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะการจัดตั้งหมู่บ้านแสดงถึงความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนใหญ่เป็นการตั้งหมู่บ้านแบบไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ตั้งหมู่บ้านริมแม่น้ำลำคลองหรือหนองบึงใหญ่ ๆ และตามเส้นทางคมนาคม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนแบบนี้จึงมักมีลักษณะแวดล้อมด้วยหนองบึงเหล่านั้น โดยมีไร่นาที่ทำกินอยู่ถัดหมู่บ้านออกไปด้านใดด้านหนึ่งหรือโดยรอบ ภายในชุมชนประกอบด้วยวัด โรงเรียนและร้านค้าย่อยสักแห่งสองแห่ง ร้านค้าเหล่านี้อาจเป็นทั้งแหล่งขายสินค้า และแหล่งรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรรวมทั้งของป่า เจ้าของร้านอาจเป็นชาวนาไปพร้อมๆ กันด้วย ในขณะที่ชาวไร่ชาวนาเองก็จะประกอบอาชีพอื่นด้วย เช่น เป็นช่างไม้ ช่างปูน หรือรับจ้างทั่วไป เป็นต้น

ในระยะหลังมีการจัดตั้งหมู่บ้านตามเส้นทางคมนาคม เช่น เส้นทางรถยนต์ หรือรถไฟ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการขนส่งและติดต่อกับภายนอก หมู่บ้านแบบนี้หากมีขนาดใหญ่ขึ้นก็อาจมีลักษณะเป็นย่านชุมชนหนาแน่น มีอาชีพหลักทางการค้าขาย รับส่งสินค้า และมีชีวิตความเป็นเมืองมากขึ้น

ชุมชนในสังคมชนบทอีกประเภทหนึ่ง มีการวางแผนชุมชนไว้ล่วงหน้า ซึ่งโดยทั่วไปจัดทำโดยทางราชการหรือคนของสังคมเมือง ชุมชนแบบนี้จึงมีการตั้งบ้านเรือนเป็นระเบียบ มีการคมนาคมในหมู่บ้านเป็นเส้นตรง ได้แก่ ชุมชนที่กรมประชาสัมพันธ์ กรมชลประทาน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท และกรมพัฒนาชุมชนจัดตั้งขึ้น เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ นอกจากจะมีความเป็นระเบียบแล้ว ยังมีบริการอื่น ๆ อีก เช่น ที่ทำการไปรษณีย์ สถานีตำรวจ สหกรณ์ ธนาคาร ฯลฯ นอกเหนือจากวัดที่มีอยู่ในชุมชนแบบแรกโดยทั่วไปอยู่แล้ว

6) ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมชนบทเป็นสังคมการเกษตร กล่าวคือ แรงงานหรือคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรมการบริการต่างๆ มีอยู่น้อย อุตสาหกรรมที่มีอยู่เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวหรือเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีรายได้จากการเกษตร และรายได้นอกฟาร์มมีน้อย มักจะต้องกู้ยืมเงินจากพ่อค้าคนกลางอยู่เป็นประจำ

การแบ่งงานในชนบทเป็นไปอย่างง่าย ๆ ชาวชนบทมักทำอะไรได้หลายอย่าง เช่น เป็นชาวนาไร่ชาวนาพร้อม ๆ กับการเป็นช่างไม้ เป็นต้น ปัญหาทางเศรษฐกิจทั่วไปก็มีการมีที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยไม่ติดต่อกัน ซึ่งไม่เหมาะต่อการทำการเกษตรเพื่อการค้า ปัญหาเรื่องพ่อค้าคนกลางขูดรีดกดราคา ปัญหาเรื่องการหาตลาดขายสินค้าที่ผลิตขึ้นมาไม่ได้ ค่าขนส่งแพง การคมนาคมไม่สะดวก เป็นต้น

7) ลักษณะทางการศึกษา ชาวชนบทโดยทั่วไปมีการศึกษาน้อย คนที่ได้รับการศึกษาสูงกว่ามักไม่กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน โรงเรียนในชนบทมีครูและอุปกรณ์การสอนน้อย สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่น การศึกษาที่จำเป็นต่อชาวชนบทได้แก่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่การฝึกอบรมระยะสั้นต่าง ๆ ในสาขาอาชีพที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ

8) ลักษณะทางการเมืองและการปกครอง สังคมชนบทเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองการปกครองของประเทศ โดยมีกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของนายอำเภอ คอยเป็นหูเป็นตาให้ทางราชการ ในโครงสร้างอำนาจของสังคมนั้น นอกจากจะประกอบด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีผู้นำอื่นในชุมชนรวมอยู่ด้วย เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ตำบล ผู้มีฐานะดี ครูและสมภารวัด เป็นต้น คณะกรรมการหมู่บ้าน และกำนันมีหน้าที่ปฏิบัติตามนโยบายหรือโครงการที่ได้รับมอบหมายจากราชการรายงานความเป็นไปในหมู่บ้านให้ส่วนกลางได้ทราบ เป็นตัวแทนของราษฎรขอความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนโยบายและโครงการจากส่วนกลางแล้ว กำนันผู้ใหญ่บ้านอาจเรียกร้องให้ชาวบ้านร่วมมือกระทำการกิจกรรมใด ๆ ได้เฉพาะเรื่องที่เป็นส่วนรวม เช่น งานที่เกี่ยวกับศาสนา งานที่ส่งผลดีทางวัตถุที่เป็นประโยชน์และให้ความสะดวกแก่ชีวิต เช่น ถนน สะพาน บ่อน้ำ เป็นต้น

โดยปกติชาวบ้านมักจะไม่ค่อยสนใจการเมืองนอกจากได้รับการขอร้อง เพราะถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของคนเมือง การเมืองเป็นเรื่องที่ซับซ้อน การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมักไม่ถือพรรคการเมืองที่ผู้สมัครสังกัด แต่จะถือเอาลักษณะส่วนบุคคล หรือความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นหลัก ชาวชนบทโดยทั่วไปมักจะไม่เห็นความสำคัญของคะแนนเสียงที่ลงไป อาจเป็นเพราะ

จากประสบการณ์ไม่ค่อยได้รับประโยชน์จากผู้แทนราษฎร จะเห็นหน้าผู้แทนราษฎรก็เฉพาะในฤดูเลือกตั้งเท่านั้น

เกี่ยวกับการปกครองนั้น ชาวชนบทเชื่อว่าตนเองมีหน้าที่ให้ความร่วมมือเชื่อฟังคำสั่งของทางราชการ ข้าราชการเป็นเจ้านาย จึงต้องเชื่อฟังจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็นจริง ๆ

9) ลักษณะสุขภาพอนามัย ในสมัยก่อนชาวชนบทมักไม่ค่อยเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยแบบสมัยใหม่ และมักไม่มีการเชื่อมโยงระหว่างอาหาร บ้านเรือนที่ไม่ถูกสุขลักษณะกับโรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้นอาหาร บ้านเรือน ตลอดจนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจึงมักไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน ชุมชนที่การพัฒนาของรัฐและเอกชนเข้าถึงได้เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย มีการยอมรับการอนามัยแบบสมัยใหม่มากขึ้น แม้ว่าชาวชนบทเองก็ยังคงมีวิธีการป้องกันและรักษาโรคภัยไข้เจ็บแบบพื้นบ้านอยู่ก็ตาม

10) ลักษณะทางเทคนิควิทยา เครื่องมือที่ชาวชนบทมีอยู่มากเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และมักเป็นเครื่องมือที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น จอบ เสียม คราด เคียว และคันไถ ซึ่งแม้ว่าชนบทบางแห่งจะมีการใช้รถไถ หรือ "ควายเหล็ก" แทนการใช้วัวควายเทียมคันไถแล้วบ้างก็ตาม แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น

11) ลักษณะทางนันทนาการ ชาวชนบทมักทำงานไปสนุกสนานไปด้วย เช่น การลงแขกทำงานมักมีการเล่นรวมอยู่ด้วย ในพิธีต่าง ๆ เช่น โกนจุก บวชนาค แต่งงาน ฯลฯ มักมีมหรสพสมโภชทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสสนุกสนานไปด้วย

อย่างไรก็ตามสามารถสรุปลักษณะโครงสร้างหลักๆ ของสังคมชนบทในด้านต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างทางค่านิยมศาสตร์

การตั้งหมู่บ้านในชนบทนั้น มีทั้งแบบไม่มีการวางแผนล่วงหน้า และมีการวางแผนล่วงหน้า แต่โดยทั่วไปเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบไม่มีการวางแผนล่วงหน้าแต่ทั้งสิ้น เมื่อชาวบ้านเห็นว่าพื้นที่ใดเหมาะสมที่จะเป็นชัยภูมิในการตั้งรกรากที่อยู่อาศัย และทำมาหากินได้สะดวก ก็จะปักหลักอยู่ที่นั่นกันอย่างไม่เป็นระเบียบ การตั้งถิ่นฐานแบบไม่มีการวางแผนมี 3 แบบ ด้วยกันคือ

1.1 การตั้งบ้านเรือนแบบรวมกันอยู่เป็นหย่อม (Clustered Settlement) โดยไร่ นา จะอยู่รอบนอกหมู่บ้าน คอกสัตว์ เลี้ยงอยู่ภายในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านที่อยู่อาศัยหรือใต้ถุนบ้าน และมักจะอยู่บนเนินริมหนอง หรือบึง

1.2 การตั้งบ้านเรือนแบบกระจาย (Scattered Settlement) บ้านเรือนจะตั้งกระจายอยู่ไนไร่ บึงฉาง คอกสัตว์ โรงเรือน ก็อยู่ในไร่ นา เช่นกัน ส่วนศูนย์บริการชุมชนและร้านค้าจะอยู่ห่างออกไปจากบ้านเรือน

1.3 การตั้งบ้านเรือนตามเส้นทางคมนาคม (Lined Settlement) บ้านเรือนจะตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำลำคลองหรืออยู่บนสองฟากถนน

ส่วนการตั้งบ้านเรือนแบบมีการวางแผนล่วงหน้านั้นเป็นการตั้งบ้านเรือนอย่างเป็นระเบียบ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังโครงการสร้างเขื่อนต่างๆ เช่น โครงการจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง หลักการสร้างเขื่อนลิริกิต ที่อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และนิคมสร้างตนเองคอบเต่าอำเภอคอบเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

2. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากชาวนนท ร้อยละ 80 เป็นเกษตรกร ดังนั้นเศรษฐกิจในชนบทจึงเกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชนบทเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นผลิตเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้น สภาพของงานเกษตรกรรมนั้นต้องอาศัยฤดูกาลตามธรรมชาติ เมื่อว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ชาวนนทก็ออกไปรับจ้างขายแรงงานทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน เวลว่างจากการทำงานก็มักจะไปรวมกลุ่มกันที่วัดเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ เพราะชาวนนทเชื่อว่า การทำบุญและประกอบกุศลจะได้บุญแรง แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานของครอบครัวเกษตรกรเอง แรงงานแลกเปลี่ยนและแรงงานจ้างมีน้อย กิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่น เช่น อุตสาหกรรม การบริการอื่นๆ มีไม่มาก อุตสาหกรรมที่มีอยู่เป็นกิจกรรมในครอบครัว

3. โครงสร้างทางการเมืองการปกครอง

การเมืองการปกครองของชาวชนบท เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองการปกครองของประเทศ กล่าวคือ กำหนด ผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของนายอำเภอ คณะกรรมการหมู่บ้าน และกำหนด มักไม่มีอิสระในการบริหารงาน ทุกอย่างขึ้นอยู่กับส่วนกลาง ซึ่งมีสาขาอยู่ที่อำเภอ หน้าที่ของคณะกรรมการส่วนใหญ่มุ่งอยู่ที่การปฏิบัติตามนโยบายหรือโครงการที่ได้รับมอบหมายจากส่วนกลาง รายงานความเป็นไปในหมู่บ้านให้ส่วนกลางได้ทราบเป็นตัวแทนราษฎรขอความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากราชการส่วนกลาง ซึ่งอาจจะให้หรือไม่ให้ก็ได้ นอกจากในเรื่องนโยบายจากส่วนกลางแล้ว กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน อาจเรียกร้องหรือชักชวนให้ชาวบ้านร่วมมือกันกระทำกิจกรรมอันเป็นเรื่องของส่วนรวม เช่น งานที่เกี่ยวกับศาสนางานที่เป็นผลดีทางวัตถุที่สามารถมองเห็นและใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้แต่ก่อนชาวชนบทส่วนใหญ่ เชื่อว่าตนเองมีหน้าที่ให้ความร่วมมือ เชื่อฟังคำสั่งของทางราชการ ข้าราชการเป็นเจ้านาย จึงต้องเชื่อฟังจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในปัจจุบันนี้ชาวชนบทมีกระแสดความคิดที่เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น การปฏิบัติตามคำสั่งของทางราชการจึงเป็นไปอย่างมีเหตุผลมีผลมากขึ้น

4. โครงสร้างทางด้านความเชื่อและ วัฒนธรรม

สังคมชนบท มักเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเด่นอยู่เพียงวัฒนธรรมเดียว หากจะมีวัฒนธรรมอื่นปะปนอยู่บ้างก็จะไม่มีอิทธิพลสูงถึงขนาดเป็นคู่แข่งกัน ศาสนาพุทธมีบทบาทสำคัญในสังคมชนบท วัดเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวชนบทกับพระจึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด ชาวชนบทถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล เป็นผู้รู้และเป็นองค์ประกอบของพระรัตนตรัย นอกจากนี้ชาวชนบทยังให้ความเคารพเชื่อฟังผู้มีอาวุโสกว่า ดังนั้นพระและผู้อาวุโสจึงเป็นบุคคลที่มีอำนาจ หรืออิทธิพลในสังคม

เนื่องจากชาวชนบทมีชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นภูเขา ป่าไม้ ลำธารหรือหนองบึง สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ จึงมักมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และชีวิตความเป็นอยู่ จึงทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และภูติผีปิศาจ ด้วยเหตุนี้ชาวชนบทจึงมีความสนใจในงานพิธีกรรมต่าง ๆ มีผลทั้งในด้านก่อและในด้านทำลาย ในด้านก่อนั้น เชื่อว่าพิธีกรรมจะช่วยให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความสุขแก่คนและชุมชน ส่วนในด้านทำลายนั้น ชาวชนบทเชื่อว่าพิธีกรรมที่

ประกอบนั้นจะทำให้ลาบอุปสรรคและสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ อันอาจเกิดแก่ชีวิตและทรัพย์สินในชุมชนของตนอย่างไรก็ตามความเชื่อของชาวชนบทส่วนใหญ่ ยังอยู่ในลักษณะของความเชื่อทางศาสนาพุทธปะปนกันกับศาสนาพราหมณ์ และผีสา่งนางไม้ (Animism) อยู่

5. โครงสร้างด้านครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวในสังคมชนบทมีความเป็นอยู่และการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดตามสภาพของระบบงานเกษตรกรรม ความเป็นปึกแผ่นภายในหมู่บ้านมีมากเพราะส่วนใหญ่จะผูกพันกับระบบเครือญาติ คือทั้งหมู่บ้านอาจจะเป็นเครือญาติกันหมดถ้าไม่ใช่โดยสายเลือดก็อาจจะ เป็นด้วยการแต่งงาน หรือมาอยู่ในชุมชนนาน ๆ เข้าก็สนิทชิดเชื้อจนนับถือกันเป็นญาติ นอกจากนี้ชาวชนบทยังมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่ด้วยแรงการเมือง หรือเศรษฐกิจชักจูงให้คบค้ากัน ไม่มีการสวมหน้ากากเข้าหากัน แต่ก็ยังเป็นเครือข่ายของเครือญาติที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการใด ๆ หรือการสนับสนุนด้านข่าวสารข้อมูล ฯลฯ

จากลักษณะ โครงสร้างของสังคมชนบทที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชนบท มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เช่น ตามฝั่งแม่น้ำ หนองบึง หรือบริเวณป่าเขา ไม่มีแผนผังที่แน่นอนในการตั้งบ้านเรือนมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบระบบเครือญาติ พระและผู้อาวุโสเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือและเชื่อฟัง การเรียนรู้ทุกอย่างมีการสืบทอดเชื่อมโยงโครงสร้างทางสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างผสมกลมกลืน เรียนรู้การสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ จากผู้อาวุโสและจากเพื่อนบ้าน การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาจึงอาจนับได้ว่าเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ของชาวชนบท ดังนั้นในการวางแผนการให้ความรู้ เพื่อพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการกับความขัดแย้ง จึงน่าที่จะให้สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างอันจะนำไปสู่กระบวนการจัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสมต่อไป อย่างไรก็ตามโครงสร้างดังกล่าวอาจถูกกระทบจากปัจจัยหลายด้าน ในห้วงเวลาและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอ โดยปัจจัยของห้วงเวลา และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปในทางที่ดีหรือในทางที่ไม่พึงปรารถนาหรือทั้งสองด้านในขณะเดียวกัน ได้มีผู้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

เอฟเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ส (Everett M. Rogers อ้างใน รัชนิกร เศรษฐกิจ, 2528, หน้า 281) ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนไปจากเดิมที่เกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งโครงสร้างของระบบนี้ประกอบขึ้นด้วยสถานภาพของบุคคลและของกลุ่ม ส่วนภาระหน้าที่ก็ได้แก่บทบาทหรือพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสถานภาพที่ได้มา โครงสร้างและภาระหน้าที่ของสังคมจะเกี่ยวพันถึงกันและกันอย่างใกล้ชิด ตลอดจนมีผลต่อกันและกัน ดังนั้นในขบวนการเปลี่ยนแปลงเมื่อส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปจากเดิมสิ่งอื่น ๆ ก็จะเปลี่ยนไปด้วย

สุพัตรา สุภาพ (2521, หน้า 177) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เห็นด้วยสายตาในลักษณะของวิธีการดำรงชีวิต หรือเรียกสั้น ๆ ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลสะท้อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลให้แตกต่างไปจากที่เคยเป็นอยู่มาแต่เดิม

พงษ์พันธ์ มณีรัตน์ (2521, หน้า 17-18) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนและหรือระหว่างคนและกลุ่มคนเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่หรือกระบวนการต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและการหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กก็ได้

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบทไทยนั้น เป็นไปอย่างช้า ๆ ด้วยปัจจัยเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและที่เกิดขึ้นด้วยน้ำมือของชาวชนบทเอง เมื่อการแพร่ขยายวัฒนธรรมเทคโนโลยีและความเป็นเมืองได้เข้ามามีบทบาทในชนบท ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เสาวคนธ์ สุตสาวิสัย (2524, หน้า 184) จำแนกได้ดังนี้

1) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ในชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วมฉับพลัน การสึกกร่อนและเสื่อมโทรมของผิวดิน และการสร้างเขื่อน ทำให้ชาวชนบทต้องคอยปรับตัวให้สามารถดำรงชีพให้เข้ากันได้กับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตของชาวชนบทตลอดจนสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นในชนบทจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย บางครั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อมทำให้ชาวชนบทต้องอพยพถิ่นฐานสู่ท้องถิ่นอื่น ทั้งในชนบทด้วยกันเองหรือในเมือง และหรือในต่างประเทศ ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองในชนบทด้วย

2) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร อัตราการตายที่ลดลง อัตราการอยู่รอดที่สูงขึ้น และอัตราการโยกย้ายถิ่นฐานที่มีอยู่มากในชนบท ทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนไป

3) เศรษฐกิจ การผลิต การบริโภค และการจำหน่ายจ่ายแจก เปลี่ยนจากระบบการเกษตรที่ทำเพียงพอกินพอใช้เป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้า มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตของชาวชนบท เช่น เกิดกลุ่มความสนใจมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดตั้งกลุ่มที่เป็นทางการและเป็นระบบ เช่น สหกรณ์

4) เทคโนโลยี วิทยาการสมัยใหม่ ทำให้เทคนิคในการผลิตและการดำรงชีพเปลี่ยนแปลงไป

5) การศึกษา การปรับปรุงระบบการศึกษาโดยมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย และวิธีการทางการศึกษา ทำให้ชาวชนบทโดยเฉพาะรุ่นลูกปัจจุบันนี้มีความคิดเปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบท

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2535, หน้า 86) ได้กล่าวถึงผลของการเปลี่ยนแปลงในชนบทว่า ในห้วงระยะเวลากว่า 30 ปี ที่รัฐบาลไทยได้มีการวางแผนเปลี่ยนแปลงชนบท โดยผ่านกระบวนการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2507) จนถึงฉบับที่ 7 (พ.ศ.2536-2539) ชนบทไทยได้รับการพัฒนาก้าวหน้าขึ้นโดยภาพรวม ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักโดยเฉพาะคนยากจน และผู้ด้อยโอกาส เช่น อัตราการไม่รู้หนังสือของคนในชนบท ผู้มีอายุตั้งแต่ 14 ปีขึ้นไป ลดลงจากร้อยละ 11 ใน พ.ศ.2528 เหลือร้อยละ 9 ในปี พ.ศ.2533 อัตราการตายของทุกกลุ่มอายุลดลงจาก 5.1 ต่อพันคน ใน พ.ศ.2525 เหลือ 4.3

ต่อพันคน ใน พ.ศ.2530 (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535 หน้า 3) ส่วนสภาพความสะดวกทางด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ ก็กระจายค่อนข้างทั่วถึง

อย่างไรก็ตามผลกระทบของการพัฒนาชนบทในเชิงลบก็ยังสามารถสังเกตเห็นได้เช่นกัน คือ รายได้ของคนชนบทกับคนในเมืองต่างกันถึง 6 เท่าตัว คนชนบทมีหนี้สินสะสมเพิ่มขึ้น ปัญหาการว่างงานในชนบท สังคมชนบทเปลี่ยนไปมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น เช่น การลงแขกมีน้อย กลายเป็นสังคมแลกเปลี่ยนที่ใช้เงินเป็นเครื่องต่อรอง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมจึงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่า ความคิดเห็นด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของนักคิดทั้งหลาย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเดิม ซึ่งเป็นสังคมศักดินา ไปสู่สังคมทุนนิยม กับอีกกลุ่มที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ต้องขึ้นอยู่กับสถานภาพของคนไปสู่สังคมแห่งความเป็นเหตุและผลกล่าวคือ บุคคลจะเชื่อในเหตุและผลมากกว่าเชื่อตัวบุคคล เช่น ถ้ามีผู้ที่มีสถานภาพร่ำรวยในสังคม พุทธหรือทำอะไรรคนในสังคม ก็จะดูที่เหตุผลก่อนว่าสมควรที่จะเชื่อถือได้หรือไม่ แต่โดยสรุปแล้ว ทั้งสองกลุ่มต่างก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ในแง่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมอันได้แก่ กลุ่มคน ความสัมพันธ์ และสถาบันในสังคมซึ่งจะมีผลกระทบไปถึง การเปลี่ยนแปลงในอัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่น การกระจายตัวของประชากร ขนาดครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ตลอดจนวิธีที่มนุษย์จะปฏิบัติตนต่อผู้อื่น รวมทั้งวิธีการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ด้วย

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในชนบทนั้นส่งผลกระทบต่อทุกมิติของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นมิติของโครงสร้าง มิติของวัฒนธรรม และมิติของการปะทะสังสรรค์ ซึ่งต่างก่อให้เกิดหรือส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งในสังคม อันอาจเป็นความขัดแย้งระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างบุคคลกับองค์กรก็เป็นได้

แนวคิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงพันตราบิดที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่และอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคมและมนุษย์มีความสนใจ ค่านิยม แนวคิด และความต้องการแตกต่างจากคนอื่น แนวคิดความขัดแย้งได้พัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และมียอมรับว่าเป็นแบบฉบับได้เช่น

คาร์ล มากซ์ (Carl Marx, in James A. Schellenberg, 1982, p.6) เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งก็พยายามสนองประโยชน์ของตน ซึ่งอีกกลุ่มหนึ่งจะเสียประโยชน์ และเชื่อว่าความขัดแย้งยังเป็นสภาพปกติของสังคม เป็นแกนกลางของประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก จุดเน้นในแนวคิดของคาร์ล มากซ์ อยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาผลประโยชน์

สำหรับ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1968, p.3) เชื่อว่าความขัดแย้งมีจุดเริ่มต้นมาจากการขัดกันผลประโยชน์ เนื่องจากมีทรัพยากรที่จำกัด ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน

ในประเด็นเดียวกันนั้น ซิมเมล (Georg Simmel, 1995, p.13) เห็นว่าความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่ง ความขัดแย้งแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มขัดแย้งและความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความขัดแย้งทำให้เกิดความกลมเกลียวและความกลมเกลียวทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

ชุงและเมกกินสัน (Kae K. Chung and Leon C. Megginson ใน ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2535 หน้า 186) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้ของบุคคลเพื่อให้ได้ตามความต้องการ ความปรารถนา ความคิดและความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้ หรือที่เป็นไปในทางตรงข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจได้

โจนาธาน เทอร์เนอร์ (Jonathan Turner ใน สุเทพ สุนทรเกสัช, 2535 หน้า 127-128) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้งว่า "ความขัดแย้งเป็นกระบวนการของเหตุการณ์ต่าง ๆ จำนวนหนึ่งที่น่าไปสู่การกระทำที่ปรากฏชัดของปฏิสัมพันธ์ที่มีความรุนแรงที่มีขีดชั้นต่างกัน ในระหว่างอย่างน้อยสองฝ่าย" และขั้นตอนของความขัดแย้งตามทัศนะของโจนาธานมีดังต่อไปนี้

- 1) ระบบสังคมประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันจำนวนหนึ่ง
- 2) มีการกระจายทรัพยากรที่มีคุณค่าและมืออย่างจำกัด
- 3) หน่วยหรือคนที่ไม่ได้รับส่วนแบ่งทรัพยากรอย่างเหมาะสม เริ่มตั้งข้อสงสัยต่อความถูกต้องของระบบ
- 4) คนที่ถูกรีดรอนประโยชน์สิทธิจะเริ่มตระหนักว่าจะต้องมีการยกเลิกระบบการแบ่งสรรทรัพยากร เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา
- 5) คนที่ถูกรีดรอนประโยชน์สิทธิจะถูกกระตุ้นทางด้านความรู้สึกและอารมณ์
- 6) มีการระเบิดความอัดอั้นตันใจออกมาเป็นระยะ ๆ และมักจะมีลักษณะที่วุ่นวาย ไม่เป็นระเบียบ
- 7) คนที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้ง จะมีความตึงเครียด และมีอารมณ์ความรู้สึกในการมีส่วนร่วมอยู่ด้วย
- 8) จะมีความพยายามเพิ่มขึ้น ในการที่จะจัดระเบียบเกี่ยวกับกลุ่มที่ถูกรีดรอนสิทธิ ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้ง
- 9) ความขัดแย้งโดยเปิดเผยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในขอบเขตต่าง ๆ จะปะทุขึ้นระหว่างอภิสัทธาชนกับผู้ถูกรีดรอนสิทธิประโยชน์ ขอบเขตของความขัดแย้งจะได้รับอิทธิพลมาจากความสามารถของฝ่ายที่มีอยู่ในความขัดแย้งที่จะชี้ชัดถึงผลประโยชน์ของฝ่ายตน และขอบเขตที่ระบบจะพึงมีในการจัดการกับความขัดแย้ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2534, อ้างแล้ว, หน้า 77) สาเหตุของความขัดแย้งภายในบุคคล ความขัดแย้งในองค์การ หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม มีสาเหตุมาจากความกลัว (Fear) การใช้กำลัง การใช้อำนาจ (Force) การเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม (Fair) และการจัดสรรทรัพยากร การบริหาร หรือการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความขัดแย้งเพิ่มขึ้น ได้แก่ การข่มขู่ การรับรู้ ความไว้วางใจ การ

สื่อสาร องค์การที่มีหลายระดับ ความต้องการความเป็นเอกฉันท์ กฎที่ถูกบังคับให้ปฏิบัติและความขัดแย้งเดิมที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

วิฑูรย์ วิริยะสกุลธรรม (2537, หน้า 1) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่ปกติธรรมดาและบางครั้งอาจไม่เป็นสิ่งพึงประสงค์ในสังคม แต่ก็ยากที่จะหลีกเลี่ยง และความขัดแย้งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

โดยสรุปแล้ว ความขัดแย้ง หมายถึง การดิ้นรนเพื่อที่จะได้มาซึ่งของที่มีคุณค่า หรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะ อำนาจ และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยมีสาเหตุมาจากการคิดไม่เหมือนกันหรือไม่เหมือนกัน หรือผลประโยชน์ขัดกันในระดับอย่างน้อยสองฝ่าย และความขัดแย้งก็เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม เจกเซน ความเปลี่ยนแปลงในสังคมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

แนวคิดการจัดการกับความขัดแย้ง

เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น มนุษย์ก็พยายามคิดค้นหาวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง ซึ่งก็ได้มีนักศึกษาค้นคว้าได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการกับความขัดแย้งไว้หลายท่านดังต่อไปนี้

แมรี พาร์คเกอร์ ฟอลเลท (in Degar L. Morphet, Roe L. Johns and Theodore L. Reller, 1967 p.169) ได้เสนอวิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งไว้ 3 วิธี คือ

1) การเอาชนะ (Domination) การจัดการกับความขัดแย้ง โดยที่ฝ่ายหนึ่งมีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดและรวดเร็วที่สุด แต่เป็นวิธีที่ให้ผลน้อยที่สุดในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

2) การประนีประนอม (Compromise) เป็นวิธีที่ใช้กันมากที่สุด เป็นวิธีที่แต่ละฝ่ายลดความต้องการของตนเอง เพื่อที่จะยุติความขัดแย้ง แต่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้รับผลเต็มความต้องการ

3) การบูรณาการ (Integration) เป็นการนำเอาความคิดของทั้งสองฝ่ายมาผสมผสานกัน เป็นวิธีแก้ปัญหที่ผสมเอาความต้องการของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน วิธีนี้จะได้ผลดีที่สุดในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

รอบบินส์ (Robbins, 1983, p.340) เห็นว่าพฤติกรรมกรรมการจัดการกับความขัดแย้งของกลุ่มอาจเป็นไปในรูปการแข่งขัน การร่วมมือ การแบ่งปัน การหลีกเลี่ยง หรือการให้ยืมซึ่งผลของการจัดการดังกล่าวอาจเป็นผลดีและมีประโยชน์ หรืออาจเป็นผลเสียและไม่มีประโยชน์สำหรับกลุ่มก็ได้

สำหรับซิมเมล (Georg Simmel, 1955, p.107) เชื่อว่าสันติภาพและความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ผูกพันซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อสันติภาพมีมาก ความขัดแย้งก็จะม้น้อยในทางตรงกันข้าม เมื่อสันติภาพมีน้อย ความขัดแย้งก็จะม้นมาก และเขาได้ชี้ให้เห็นว่ามีวิธีการอยู่ 4 วิธีที่จะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง ซึ่งได้แก่

1) ทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไป เป็นวิธีการที่ให้คู่ขัดแย้งแยกออกมาจากความขัดแย้งซึ่งอาจทำให้มีความขัดแย้งต่อเนื่องในแง่ของจิตวิทยาและมีพฤติกรรมขัดแย้งต่อไปอีก โดยความขัดแย้งจะค่อยๆ ลดหายไปตามอารมณ์ที่ลดลงของคู่กรณี แต่ทั้งคู่ก็อาจมีความขัดแย้งต่อไปอีกโดยสร้างเหตุแห่งความขัดแย้งอย่างใหม่ขึ้นมา

2) ให้ฝ่ายหนึ่งชนะ การให้ฝ่ายหนึ่งชนะเป็นผลมาจากการที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายอ่อนแอกว่าจะต้องยอมรับความพ่ายแพ้ทั้งทางจิตวิทยาและพฤติกรรม ถ้าหากฝ่ายอ่อนแอกว่าไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ก็อาจสร้างความขัดแย้งต่อไปใหม่ โดยการตำหนิวิพากษ์วิจารณ์หรือการต่อสู้ลับหลัง

3) การประนีประนอม คู่กรณีจะต้องตกลงที่จะให้ไม่มีฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมด เป็นวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายแบ่งเหตุแห่งความขัดแย้ง ซึ่งเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างก็ไม่สามารถแบ่งได้เช่นความขัดแย้งที่เกิดจากต่างฝ่ายต่างชอบผู้หนึ่งคนเดียวกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ซิมเมลก็เห็นว่า การประนีประนอมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่ช่วยให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงก่อนที่จะเกิดสงครามหรือการใช้กำลัง

4) การคืนดีกัน เป็นการปรับทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการคืนดีกันซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสียสละอย่างไม่ว่างมีเหตุผล และไมตรีจิตของบุคคล เป็นความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย เช่นการเลิกการกันไปของกลุ่มสมรสโดยเกิดจากความขัดแย้ง การปรับทัศนคติจะทำให้คู่สมรสคืนดีกันได้

สมัยศ นาวีการ (2536, หน้า 311-316) กล่าวว่า วิธีการยุติความขัดแย้งมีอยู่ 3 แบบ คือ การใช้อำนาจและการระงับ (Dominance and Suppression) การประนีประนอม (Compromise) และการแก้ปัญหาร่วมกัน (Integrative Problem Solving) โดยการใช้อำนาจและการระงับมักแสดงออกในแนวทางของการบังคับ โกล่เกลี่ย หรือหลีกเลียง ส่วนการประนีประนอมเป็นการใช้บุคคลที่สามเป็นผู้ตัดสิน การตกลงใช้กฎ และปล่อยให้ตัดสินผลลัพธ์ของความขัดแย้งและการยอมใช้สินบนเพื่อยุติความขัดแย้ง สำหรับการแก้ปัญหาร่วมกันนั้น ทุกฝ่ายจะร่วมมือกันหาทางแก้ไขปัญหาก็ได้ผลลัพธ์ที่ทุกฝ่ายยอมรับ

จากแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง มี 3 กลยุทธ์ใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ แบบแพ้-ชนะ (Win-lose strategy) แบบแพ้-แพ้ (Lose-lose strategy) และแบบชนะ-ชนะ (Win-win strategy) ซึ่งจากปรากฏการณ์การจัดการกับความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักใช้วิธีแบบแพ้-ชนะ แบบแพ้-แพ้ และแบบชนะ-ชนะ ซึ่งการที่จะเลือกใช้วิธีการใดนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับความขัดแย้งของแต่ละคน การรับรู้เกี่ยวกับอำนาจในสถานการณ์ความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก่อนเกิดความขัดแย้ง และทักษะที่จำเป็นในการแก้ไขความขัดแย้ง

กลยุทธ์การจัดการกับความขัดแย้ง แบบแพ้-ชนะ (Win-lose Strategy) การแก้ปัญหาคความขัดแย้งที่พบโดยมากจะเป็นแบบแพ้-ชนะ แต่ละฝ่ายทำทุกอย่างและใช้ทุกวิธีเพื่อที่จะให้ฝ่ายตนชนะแต่ละฝ่ายต้องการเอาประโยชน์ให้มากที่สุด แต่ละฝ่ายจะสรุปว่าถ้าฝ่ายตนชนะอีกฝ่ายหนึ่งต้องแพ้การแก้ปัญหาคความขัดแย้งแบบแพ้-ชนะขึ้นอยู่กับมุมมองว่าอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ใด ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงพยายามที่จะมีหรือควบคุมข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ เงิน อำนาจ และสัมพันธภาพที่ดีกับคนสำคัญ ๆ หรือกับคนที่มีอำนาจ

กลยุทธ์ในการจัดการกับความขัดแย้งแบบแพ้-แพ้ (Lose-lose strategy) ความขัดแย้งแบบนี้เกิดจากความคิดที่ว่าสถานการณ์ขัดแย้งเกิดจากทรัพยากรมีอย่างจำกัด แต่ละฝ่ายจะพอใจถ้าหากได้รับการแบ่งปันทรัพยากรที่เป็นธรรม แม้ว่าทั้งสองฝ่ายจะได้รับผลประโยชน์ไม่เต็มตามวัตถุประสงค์เดิม หรือได้รับแต่เพียงบางส่วนที่ต้องการก็ตาม การแก้ปัญหาคแบบนี้ใช้ความ

สามารถในการเจรจาต่อรองเป็นประเด็นสำคัญ และจำเป็นจะต้องให้ทั้งสองฝ่ายมีอำนาจพอๆ กัน การแก้ปัญหาแบบนี้ตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่า "ได้บ้างดีกว่าไม่ได้เลย" หรือหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกว่า มาเผชิญหน้ากัน ผลจากการแก้ปัญหาคความขัดแย้งแบบนี้ ทำให้แต่ละฝ่ายได้บางส่วนเท่านั้น ไม่ได้เต็มตามความต้องการ ด้วยเหตุนี้การประนีประนอมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้แพ้ทั้งคู่ หรือเป็นแบบแพ้-แพ้

กลยุทธ์ในการจัดการกับความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ (Win-Win strategy) เป็นวิธีการที่มีทั้งเหตุผลและเป็นวิธีที่สร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาข้อตกลงที่เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย โดยที่แต่ละฝ่ายไม่ต้องเสียสละอะไร เป็นวิธีการที่ขึ้นอยู่กับความใจกว้างของแต่ละฝ่าย และความจริงจังที่จะแก้ปัญหาซึ่งไม่ใช่มุ่งที่การทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงเท่านั้น การจัดการกับความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ นั้น เน้นที่เป็นเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ เน้นการให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์สูงสุด และเน้นที่การร่วมมือเพื่อแก้ปัญหา ทุกฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแสวงหาทางออกซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย พลังของแต่ละฝ่ายจะถูกใช้โดยมุ่งที่ปัญหามีได้มุ่งที่คู่ต่อสู้ การแก้ปัญหาแบบนี้ จำเป็นต้องมีข้อมูลที่ถูกต้อง และทุกฝ่ายมีความรู้สึกที่ดี การส่ง และการรับข้อมูลที่ถูกต้อง และทุกฝ่ายมีความรู้สึกที่ดี การส่งและการรับข้อมูลย้อนกลับจะไม่กล่าวหาใส่ร้ายกัน ทุกฝ่ายจะต้องหาทางเลือกหลายๆ ทาง และเลือกทางออกที่ดีที่สุด การแก้ปัญหาแบบนี้ต้องอาศัยความไว้วางใจกัน การเปิดเผย ความจริงใจ และความสามารถในการสื่อสารเป็นประการสำคัญ

ในกลยุทธ์การจัดการกับความขัดแย้งทั้งสามแบบดังกล่าว ก็มีเทคนิควิธีที่แตกต่างกันไป ดังต่อไปนี้

เทคนิควิธีในการจัดการกับความขัดแย้งแบบแพ้-ชนะ

1) การใช้อำนาจ เป็นการใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นการสั่งการให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตาม ในลักษณะของคำสั่งและต้องการให้ปฏิบัติ ผู้อยู่ภายใต้คำสั่งจะปฏิบัติตามลักษณะถูกบังคับ ทำให้ภาพรวมออกมาไปสู่การแสดงออกในเชิงทำลายในทางอ้อม เนื่องจากผู้ปฏิบัติคำสั่งจะทำตามด้วยความฝืนใจ ทำให้ไม่เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเต็มที่

2) การคุกคามขู่เข็ญทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มยอมทำตาม เนื่องจากเกิดความเกรงกลัวในอิทธิพลและอำนาจของผู้คุกคามขู่เข็ญหากไม่ให้ความร่วมมือหรือปฏิบัติตามที่ต้องการก็มักจะประสบปัญหาเดือดร้อน จึงเป็นภาวะจำยอมที่ต้องปฏิบัติตาม ซึ่งดูเหมือนว่าผลที่ออกมาจะเป็นตามความต้องการของผู้คุกคามขู่เข็ญ แต่ผลเหล่านั้นก็เชื่อถือไม่ได้

3) การใช้เสียงข้างมาก เป็นการใช้อำนาจเพื่อการตัดสินใจ โดยทุกคนในกลุ่มจะเป็นผู้เลือกลงคะแนนให้ตามเหตุผลและความต้องการของตนเอง การโหวตบางครั้งไม่ได้โหวตด้วยเหตุด้วยผล แต่จะโหวตตามฝ่ายที่ตนคาดว่าจะชนะต่างหาก ในกรณีนี้การใช้เสียงข้างมาก สมาชิกในกลุ่มจะยอมรับว่าเป็นวิธีการที่ยุติธรรม

4) การใช้เสียงข้างน้อย เป็นวิธีการแก้ปัญหาคความขัดแย้งอีกวิธีหนึ่งในลักษณะตรงข้ามกับข้อ 3 กล่าวคือ ผู้นำในกลุ่มจะหาผู้สนับสนุนความเห็นของตนและใช้อำนาจรวบรัดให้เป็นแนวทางที่ทุกคนในกลุ่มต้องปฏิบัติ ซึ่งการจัดการลักษณะนี้มักจะเกิดขึ้นจากการที่ไม่มีผู้ใดกล้าคัดค้าน และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นให้ผู้อื่นในกลุ่มได้รับทราบ มักจะนั่งเงียบจนดูเหมือนว่าเป็นความต้องการของทุกคน ผู้นำในกลุ่ม จึงสรุปรวบรัดให้เป็นไปตามที่ต้องการ

เทคนิควิธีการจัดการกับความขัดแย้งแบบแพ้-แพ้ ได้แก่

1) การประนีประนอม เป็นการไกล่เกลี่ย แต่ละฝ่ายจะต้องเสียสละ สิ่งที่ต้องการได้ลงบ้าง การประนีประนอมจะได้ผลหากทั้งสองฝ่ายรับรู้ว่าคุณค่าแต่ละฝ่ายมีอำนาจพอ ๆ กัน ถ้าหากฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง การประนีประนอมจะไม่ได้ผล

2) การประสานประโยชน์ด้วยการแลกเปลี่ยนความต้องการซึ่งกันและกัน เป็นวิธีการที่กลุ่มหนึ่งหรือฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ในเรื่องหนึ่ง โดยหวังว่าอีกฝ่ายจะยอมแพ้ให้อีกเรื่องหนึ่ง

3) การนำประเด็นปัญหาเสนอบุคคลที่สามซึ่งเป็นกลาง ในกรณีนี้บุคคลที่สามมักจะแก้ปัญหาโดยใช้ทางสายกลาง ระวังไม่ให้ทั้งสองฝ่ายต้องเสียหน้า จึงทำให้ผลของการตัดสินใจออกมาว่าทั้งสองฝ่ายไม่ได้เต็มตามจุดมุ่งหมายเดิม จะได้บ้างแต่ไม่ได้ทั้งหมด

4) การอาศัยระเบียบ เป็นการอ้างระเบียบเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าเท่านั้น

5) การโคจรทางการบริหาร เป็นการถ่วงเวลาการแก้ไขปัญหาไว้ชั่วคราว คล้ายกับการรอเวลาให้น้ำเซียวผ่านพ้นไปก่อน จึงจะคิดพุดจากนั้น ดังนั้นคำพุดที่ปรากฏออกมาจึงมักเป็น "อยู่ในระหว่างการพิจารณา" "ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม" เพราะไม่เคยนำเอาประเด็นความขัดแย้งมาพุดกัน จะเป็นชนวนเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งได้ในภายหลัง

เทคนิควิธีในการจัดการกับความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ

เทคนิควิธีที่เป็นพื้นฐานในการจัดการกับความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ ได้แก่ การมีความเห็นสอดคล้องกันและการตัดสินใจแบบผสมผสาน

1) การมีความเห็นสอดคล้องกัน (Consensus) เป็นการแสวงหาวิธีแก้ปัญหความขัดแย้งที่ทุกฝ่ายยอมรับ ทั้งในด้านเป้าหมายและวิธีการ เป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือใช้กระบวนการตัดสินใจของกลุ่ม เพราะการตัดสินใจของกลุ่มย่อมจะดีกว่าการตัดสินใจของบุคคลคนหนึ่ง

2) การตัดสินใจแบบผสมผสาน (Integrative Decision making) เป็นวิธีการแก้ปัญหที่เกี่ยข้องกับขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ วิธีแก้ปัญหแบบนี้จะมีประโยชน์มากขึ้นไปอีก ถ้าหากแต่ละฝ่ายมีวิธีการแก้ปัญหของตนอยู่บ้างแล้ว จากนั้นจะพยายามดึงเอาเป้าหมายหรือค่านิยมของแต่ละฝ่ายมารวมกันก่อนที่จะมุ่งไปหาวิธีการแก้ปัญหที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายและเลือกทางออกที่ดีที่สุด การแก้ปัญหแบบนี้ต้องอาศัยความไว้วางใจกัน การเปิดเผย ความจริงใจ และความสามารถในการสื่อสารเป็นประการสำคัญ

กระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง

กระบวนการจัดการกับความขัดแย้งนี้ สามารถมองได้หลายมิติ ทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา และในที่นี้ได้นำเสนอในเชิงสังคมและเชิงการศึกษา และกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ มีทั้งสิ้น 9 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ข้อตกลงเบื้องต้น

ก่อนที่จะดำเนินการแก้ปัญหาคำขัดแย้งใด ๆ จำเป็นต้องยอมรับในข้อตกลงเบื้องต้นเสียก่อน นั่นคือ ยอมรับว่ามีปัญหาหรือยอมรับว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น แต่การยอมรับว่ามีปัญหาเท่านั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ จำเป็นต้องตัดสินใจที่จะทำอย่างไรอย่างหนึ่งกับปัญหานั้น นั่นคือจะต้องตัดสินใจที่จะแก้ปัญหาคำขัดแย้งนั้นด้วย

ขั้นที่ 1 การกำหนดปัญหา

การที่จะกำหนดปัญหาคำขัดแย้งได้ จำเป็นต้องวินิจฉัยความขัดแย้งเสียก่อน จุดมุ่งหมายของการวินิจฉัยความขัดแย้งก็เพื่อจะกำหนดปัญหา การวินิจฉัยความขัดแย้งก็เพื่อจะหาคำตอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาคำขัดแย้งคืออะไร จะต้องแยกให้ออกว่าอะไรคือปัญหา และอะไรไม่ใช่ปัญหา
 2. อะไรเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง
 3. ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างใครกับใคร เป็นความขัดแย้งในระดับใด
- การพยายามตอบคำถามต่อไปนี้จะสมบูรณ์และครอบคลุมอาจช่วยในการวินิจฉัยความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี

- 1) ความขัดแย้งเกิดจากอะไร
- 2) ใครทำอะไรกับใครในสถานการณ์ขัดแย้ง ใครเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งบ้าง
- 3) ในสภาพการณ์ปกติ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้งเป็นอย่างไร
- 4) มีการรับรู้ที่บิดเบือนในเรื่องอะไรบ้าง
- 5) มีการสื่อสารที่บิดเบือนในเรื่องอะไรบ้าง
- 6) มีข้อมูลที่เชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด
- 7) มีเรื่องอะไรบ้างที่อยู่ในวิสัยที่จะตัดสินใจได้บ้าง

ขั้นที่ 2 ตัดสินใจเลือกวิธีการที่จะใช้แก้ปัญหา

ในการตัดสินใจว่าจะใช้วิธีการใดในการแก้ปัญหาความขัดแย้งจำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่อไปนี้

1. ขอบเขตของความขัดแย้ง
2. ระดับความรุนแรงของความขัดแย้ง
3. ความเร่งด่วนที่จะต้องแก้ปัญหาความขัดแย้ง

วิธีการในการแก้ปัญหาคือความขัดแย้ง อาจทำได้หลายวิธี เช่น

- 1) ผู้บริหารแก้ปัญหาเอง
- 2) มอบหมายให้ผู้อื่นแก้ปัญหาแทน
- 3) ตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหา
- 4) ประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง
- 5) ท้ารื้อกับบุคคลที่สาม ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 3 การกำหนดทางเลือก

ในขั้นนี้เป็นการกำหนดวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้สามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้ ทางเลือกอาจมีหลายทาง แต่ละทางก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย วิธีที่จะระบุทางเลือก อาจได้แก่ วิธีระดมสมอง เป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนเสนอทางเลือกขึ้นมา ข้อเสนอดังกล่าว จะไม่ถูกปฏิเสธ หรือจะไม่ถูกประเมินว่าดีหรือไม่ เป้าหมายในขั้นที่ 3 นี้ ก็เพื่อให้มีทางเลือกให้มากที่สุดก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง

ขั้นที่ 4 การทดสอบความเป็นไปได้ของทางเลือกต่าง ๆ

ในขั้นนี้ เป็นการทดสอบความเป็นไปได้ของทางเลือกต่าง ๆ ในขั้นที่ 3 สิ่งที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการทดสอบความเป็นไปได้ของทางเลือก เช่น

1. ได้รับความร่วมมือและเห็นด้วยจากฝ่ายต่าง ๆ
2. ไม่ขัดกับกฎ ระเบียบต่าง ๆ

3. เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ขัดแย้งนั้น ๆ
4. มีความเป็นไปได้ในระดับสูงที่จะปฏิบัติได้สำเร็จ
5. ไม่ยากต่อการนำไปปฏิบัติ

ขั้นที่ 5 การตัดสินใจเลือกทางเลือก

ในขั้นนี้เป็นการเลือกทางเลือกเพียงอย่างเดียวยจากทางเลือกหลาย ๆ ทางในขั้นที่ 4 การที่จะเลือกทางใดทางหนึ่งนั้น จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงผลที่จะตามมาของการใช้ทางเลือกนั้น ๆ ด้วย วิธีที่เหมาะสมในการตัดสินใจเลือกทางเลือกก็คือ การให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการอาศัยมติเอกฉันท์ หรือการมีความเห็นสอดคล้องกัน

ขั้นที่ 6 การวางแผนเพื่อการปฏิบัติ

ในขั้นนี้เป็นการนำทางเลือกที่เลือกได้ในขั้นที่ 5 มาจัดทำแผนเพื่อการปฏิบัติ มอบหมายบุคคลเพื่อปฏิบัติภารกิจแต่ละอย่าง กำหนดเวลาและสถานที่ในการปฏิบัติภารกิจนั้น ๆ

ขั้นที่ 7 การปฏิบัติตามแผน

ในขั้นนี้เป็นการนำแผนที่วางไว้ในขั้นที่ 6 ไปปฏิบัติจริง เพื่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ขั้นที่ 8 การประเมินผล

เป็นการประเมินผลใน 3 ระดับ ระดับแรกเป็นการประเมินตัวแผนเอง โดยประเมินว่าแผนที่วางไว้นั้น สามารถปฏิบัติจริงได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้หรือมีข้อบกพร่องก็จะต้องนำกลับไปวางแผนในขั้นที่ 6 ใหม่ ระดับที่สองเป็นการประเมินผลของการปฏิบัติตามแผนว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่

ขั้นที่ 9 การติดตามผล

เป็นการติดตามดูว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้หรือไม่ ยังมีปัญหาบางส่วนที่ยังไม่ได้แก้ไขหรือไม่ หรือมีความขัดแย้งอย่างใหม่เกิดขึ้นอีก ถ้าสามารถแก้ปัญหความขัดแย้งได้ ก็ควรจะแสดงความขอบคุณทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ถ้าหากมีความขัดแย้งใหม่เกิดขึ้นอีก ก็ต้องกลับไปขั้นแรกสุดต่อไป (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534, หน้า 133-150)

สำหรับกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งของมุมมองในมิติของการศึกษานั้น ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาย่างจริงจัง ซึ่งผู้วิจัยได้มองเห็นความสำคัญว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม จึงได้ทำการศึกษาย่างจริงจัง โดยเน้นการศึกษาในด้านกระบวนการกล่อมเกลาสทางสังคม กระบวนการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ การเรียนรู้จากปรากฏการณ์ หรือสถานการณ์ ประจักษ์ ซึ่งแทรกอยู่ในกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งทุกขั้นตอน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาเชิงมนุษยนิยมมาเป็นแนวทางในการศึกษา

แนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาเชิงมนุษยนิยม

สำหรับความเชื่อในเรื่องการเรียนรู้นั้น กลุ่มมนุษยนิยมเชื่อว่า บุคคลมีศักยภาพตามธรรมชาติที่พร้อมสำหรับการเรียนรู้อย่างเสรี การเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างเป็นขึ้นเป็นอันก็ต่อเมื่อผู้เรียนมองเห็นว่าสิ่งที่เรียนนั้นเหมาะสมกับเป้าหมายทางการเรียนของตน และที่สำคัญต้องเป็นความต้องการของผู้เรียนจริงๆ ไม่ใช่ถูกบังคับบีบบังคับให้เรียน การเรียนรู้อย่างเป็นเรื่องเป็นราวจะเกิดขึ้นได้โดยการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้สึนึกคิดและสติปัญญา อันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ถาวร ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้นการเรียนรู้ในอดีตจึงส่งผลถึงการเรียนรู้ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และที่กำลังจะเกิดขึ้นในภายหลังกด้วย (Elias and Merriam, 1980; Knowles, 1980; Patterson, 1973; Brundage and Mackeracher, 1980 in Anurak Panyanuwat, 1980, p.27)

สำหรับ มัลคัม โนลส์ (Malcom Knowles, อ้างใน ชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2534, หน้า 67) ได้เสนอเป็นข้อตกลงเบื้องต้นเมื่อครั้งเสนอแนวความคิดเรื่องศาสตร์ทางการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ว่าผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากเด็ก และจำเป็นจะต้องพัฒนาศาสตร์ทางการศึกษาผู้ใหญ่โดยเฉพาะ เนื่องจากผู้ใหญ่มีความรู้สึกรู้สึกเกี่ยวกับตัวเอง เปลี่ยนแปลงจากลักษณะที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นไปสู่ความเป็นบุคคลที่สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ประสบการณ์ที่ผู้ใหญ่ได้สะสมมาตลอดชีวิตเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญเพื่อการเรียนรู้ ผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น เนื่องจากได้ผ่านระดับขั้นของการพัฒนาในระดับต้น ๆ มาแล้ว และผู้ใหญ่มีการประยุกต์ใช้ความรู้อย่างทันที ทำให้การเรียนเปลี่ยนจากการเรียนที่มุ่งเอาเพื่อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง เป็นการนำปัญหาเป็นศูนย์กลาง

นอกจากแนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาเชิงมนุษยนิยมแบบดั้งเดิมแล้ว ยังมีแนวคิดร่วมสมัยที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิด "คิดเป็น" ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญซึ่งอยู่เบื้องหลังการจัดการศึกษานอกระบบในประเทศไทยในปัจจุบัน แนวคิดนี้ริเริ่มเผยแพร่โดยโกวิท วรพิพัฒน์ ในปี พ.ศ. 2515 แนวคิด "คิดเป็น" มุ่งหวังให้บุคคลเป็นคนคิดเป็น มีความสัมพันธ์กับแนวคิดพื้นฐาน 5 ประการคือ 1) ความสุขในฐานะที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของบุคคล 2) การที่บุคคลจะมีความสุขได้ก็เมื่อบุคคลสามารถปรับตัวประสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างราบรื่น 3) การที่บุคคลจะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีจำเป็นต้องมีความเข้าใจตนเอง เข้าใจสิ่งแวดล้อมและเข้าใจข้อมูลทางวิชาการ 4) บุคคลจะเผชิญปัญหาโดยการมองปัญหาอย่างเป็นระบบ 5) ความสามารถในการคิดเป็นนั้น หมายความว่ารวมถึงความสามารถทางสมองในการคิด เท่ากับความสามารถทางจิตใจในการเผชิญสถานการณ์ด้วย

1) ความสุขในฐานะที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของบุคคล แนวคิด "คิดเป็น" เห็นว่าเป้าหมายสูงสุดของบุคคลได้แก่ "ความสุข" ซึ่งเป็นความสุขทางจิตใจ และเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล โดยที่ความสุขนี้จะสัมพันธ์กับความต้องการขั้นพื้นฐาน ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองจะทำให้บุคคลได้รับความสุขและความพึงพอใจ

2) การปรับตัวกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม แนวคิด "คิดเป็น" เห็นว่าบุคคลจะมีความสุข ก็ต่อเมื่อได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างราบรื่น ในทางทฤษฎีแล้วบุคคลอาจเลือกปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยวิธีปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง ปรับปรุงทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อมทั้งสองด้านให้ประสมกลมกลืนกัน หรือหลีกเลี่ยงสังคมและสิ่งแวดล้อมนั้นไปสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตน ในทางปฏิบัตินั้นคนที่ "คิดเป็น" จะใช้การประเมินตนเองประเมินสิ่งแวดล้อมและประเมินความรู้ในเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องก่อน จากนั้นจึงเลือกวิธีการปรับตัวที่ก่อให้เกิดความสมดุลย์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระยะเวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ นั่นคือไม่เลือกทางใดทางหนึ่งโดด ๆ เสมอไป แต่อาจดัดแปลงวิธีการปรับตัวที่เลือกใช้ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) ความเข้าใจตนเอง สิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางวิชาการ คน "คิดเป็น" จำเป็นต้องมีข้อมูลทั้งสามส่วนดังกล่าวอย่างสมดุลย์กัน การที่มีความรู้มากเกินไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไม่เป็นการเพียงพอ ผู้ที่เข้าใจตนเองมากเกินไปโดยไม่ทำความเข้าใจส่วนอื่น ๆ การแก้ปัญหาจะมีลักษณะ "ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง" ส่วนคนที่รู้เรื่องสิ่งแวดล้อมมากแต่ขาดข้อมูลด้านอื่นก็จะกลายเป็นคน "เลื่อนลอย" ในขณะที่คนที่รู้ข้อมูลวิชาการมากก็จะกลายเป็นคนที่ "มีความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด" คน "คิดเป็น" จะสร้างสมดุลย์ระหว่างแต่ละส่วนตามความจำเป็น

4) การรับรู้เป็นระบรวมทั้งหมด คนที่ "คิดเป็น" จะต้องมีความสามารถที่จะคาดคะเนผลกระทบจากการกระทำ หรือไม่กระทำบางสิ่งบางอย่างได้ล่วงหน้าอย่างค่อนข้างชัดเจน ซึ่งจะช่วยลดข้อผิดพลาดจากการ "ลองผิดลองถูก" ซึ่งจะเกิดขึ้นในบุคคลอื่น คน "คิดเป็น" จะเผชิญปัญหาด้วยทัศนะของคนเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เป็นความเข้าใจชนิดที่รู้แจ้งตลอดในปัญหาหรือสถานการณ์นั้น ๆ โดยแท้จริง

5) ระบบการรับรู้และการใช้ความสามารถของคน "คิดเป็น" บุคคลต้องอาศัยวุฒิภาวะทางด้านจิตใจในการเผชิญกับปัญหา การใช้กระบวนการปรับทางด้านจิตใจในการเผชิญปัญหาของคน "คิดเป็น" เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้แนวคิด "คิดเป็น" มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างไปจากแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษาอื่น ๆ ที่มีรากฐานมาจากตะวันตก การรับรู้ด้วยใจทำให้คน "คิดเป็น" มีชีวิตที่มีความสุขและรู้จักทำใจได้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว คนที่ "คิดเป็น" คือบุคคลที่สามารถเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวัน อย่างเป็นระบบ มีความสามารถที่จะศึกษาสาเหตุของปัญหา รวบรวมข้อมูลได้อย่างกว้างขวาง เกี่ยวกับทางเลือกในการปฏิบัติแนวต่าง ๆ และสามารถที่จะพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสมกับค่านิยม ความสามารถ สถานการณ์ของตนเอง และความเป็นไปได้ของทางเลือกดังกล่าว ในกรณีที่ สถานการณ์ภายนอกไม่เอื้ออำนวยหรือขาดแคลนความรู้หรือทักษะที่จำเป็น ทำให้ทางเลือกในการ แก้ปัญหาที่คิดไว้ไม่สามารถดำเนินการได้ทันที คนคิดเป็นจะเลือกใช้ทางเลือกที่เหมาะสม รองลง มาในขณะ เดียวกันก็มีการเตรียมการเพื่อให้ทางเลือกที่เลือกไว้นั้นมีความเป็นไปได้ การเตรียม การดังกล่าว อาจมีขอบเขตตั้งแต่การแสวงหาทักษะหรือความรู้บางประการเพิ่มเติมไปจนถึงการ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เหมาะสม (Thailand Ministry of Education, 1974, p.18)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดการกับความขัดแย้งนั้น ได้มีหลายท่านที่ได้ ทำการศึกษาไว้ อาทิเช่น

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2526, หน้า 45-126) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางการเมือง ของชาวนา โดยพิจารณาว่าเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของสังคมหมู่บ้านกับพลัง ภายนอกหมู่บ้าน โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน มีผลทำให้ลักษณะของความ ขัดแย้งที่เกิดขึ้นต่างกัน และวิธีการแสดงออกที่ต่างกัน และเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นชาวบ้านมักจะ ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือในการช่วยแก้ไข้ปัญหา นอกจากนี้ลักษณะ โครงสร้างของ เครือข่ายสังคม ประกอบกับภาวะจำกัดอื่น ๆ (ความสัมพันธ์กับผู้มีอิทธิพล ความไม่เท่าเทียมกัน ในความมั่งคั่ง สถานภาพและอำนาจ การขาดหลักประกันในชีวิตและความยุติธรรมตามกฎหมาย) เป็นแรงกดดันที่ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนมักไม่กล้าท้าทายผู้มีอำนาจอย่างเปิดเผย และมักแสวงหา ผู้คุ้มครองตน

แอนดรู เทอร์ตัน (Andrew Turton ในอนันตัญญา ราชบัณฑิต, 2533, หน้า 23-24) ศึกษาอำนาจท้องถิ่น กลุ่มผู้นำอำนาจและเครือข่ายพันธมิตรต่าง ๆ ว่าเป็นตัวกลางอันสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างเป็นเครือข่ายความเชื่อมโยง และเป็นการขับเคลื่อนแหล่งของความขัดแย้งระหว่างแวดวงรัฐและทุนนิยมกับผู้ผลิตในชนบท

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2524, หน้า 64-93) ศึกษาเรื่องความขัดแย้งในการใช้แรงงานในชนบทภาคเหนือของไทย และพบว่าความขัดแย้งในการใช้แรงงานในชนบทภาคเหนือของไทย เป็นความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในเรื่องของค่าจ้างแรงงาน โดยทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันโดยสันติวิธีอยู่ตลอดเวลาเพื่อปกป้องผลประโยชน์มากที่สุด โดยการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง เช่น หันไปใช้เครื่องทุ่นแรงในงานหลาย ๆ ชนิด จ้างแรงงานจากหมู่บ้านข้างเคียง จ้างแรงงาน ผู้หญิง จ้างลูกจ้างประจำ หรือใช้วิธีการโกงค่าแรงเอาดื้อ ๆ ในขณะที่ฝ่ายลูกจ้างก็พยายามต่อสู้เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดเช่นกัน โดยการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อต่อรองกับนายจ้างหรืออาจทำการประท้วงในฐานะปัจเจกชน เช่น เลิกรับจ้างในหมู่บ้านไปรับจ้างนอกหมู่บ้านแทนหรือหันไปประกอบอาชีพอื่นแทนการรับจ้าง

ชยันต์ วรรธนะภูติ (ในอนันตัญญา ราชบัณฑิต, 2533, หน้า 146-191) ได้ข้อสรุปของการวิจัยเรื่องรัฐ การพัฒนาชนบท และการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านทางภาคเหนือของไทยว่า รัฐต้องการผนึกชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองระดับชาติ เพื่อเอื้ออำนวยให้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมแทรกเข้าไปในชุมชน ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะอำนวยให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาภายในชุมชนระหว่างคนในชุมชนเองและชุมชนกับบุคคลหรือองค์กรภายนอก

เสน่ห์ จามริก, ยศ สันตสมบัติ, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, เจริญ คัมภีรภาพ และไพสิฐ พาณิชยกุล (2526, หน้า 156-160) ได้ข้อสรุปจากโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ "ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา" ถึงศักยภาพของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรป่าไม้ว่า ชาวบ้านได้คิดค้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่หลากหลาย และได้ผสมผสานวิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการช่วยตัวเองและการประสานกับองค์กรภายนอก ซึ่งสรุปได้ 6 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การปรับใช้ประเพณีและการเจรจาตกลงที่ไม่เป็นทางการ เช่น การจับกุมผู้ละเมิดทรัพยากรและปรับใหม่ ซึ่งมีความยืดหยุ่น เพราะชุมชนสามารถตัดสินปัญหาได้ด้วยตนเอง แต่เหมาะสำหรับการจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น

2. การรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน มักจะใช้กับผู้มีอิทธิพลจากภายนอก ละเมิดทรัพยากรและจารีตชุมชน หรือการบังคับใช้กฎหมายของรัฐที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่เป็นธรรม รวมทั้งนโยบายของรัฐที่กระทบต่อทรัพยากรของชุมชน เช่น การต่อต้านบริษัทที่ทำไม้สัมปทาน การสร้างเขื่อน และการปลูกป่าที่ทำกินของชาวบ้าน

3. การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านภายในท้องถิ่น หรือภายในลุ่มน้ำเดียวกัน ในระยะแรกมีวัตถุประสงค์ เพื่อวางกฎเกณฑ์และวางแผนในการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนเพื่อให้รับรองกฎเกณฑ์และเขตแดนของแต่ละชุมชน โดยผ่านองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น สภาตำบล คณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำและเครือข่ายของระบบเหมืองฝาย เป็นต้น ในปัจจุบันแนวทางนี้สร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อยอมรับให้องค์กรชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรตามกฎหมาย

4. การประสานงานกับรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการจัดการแก้ปัญหา เพื่อให้รัฐรับรองข้อตกลงระหว่างหมู่บ้าน และเพื่อคนอำนาจผู้มีอิทธิพลที่ถูกจับกุมในการละเมิดทรัพยากรของชุมชนมีวิธีดำเนินการหลายอย่าง เช่น การแจ้งให้เจ้าหน้าที่เข้ามาร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหาการร้องเรียนเจ้าหน้าที่ ในกรณีหน่วยงานของรัฐมาละเมิดสิทธิการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านตามประเพณี เช่น การปลูกป่าที่ทำกินของชาวบ้านน้ำใคร่ ชาวบ้านจะขอให้หน่วยราชการชดเชยค่าเสียหาย เป็นต้น

5. การต่อรองกับรัฐ เพื่อให้รับรองสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามกฎหมาย ซึ่งจะเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งกับภายนอกได้ดีขึ้น มีวิธีดำเนินการที่แสดงถึงความหมายที่จะปรับประเพณีและการปฏิบัติที่ไม่เป็นทางการให้เป็นทางการมากขึ้น เพื่อให้ทางราชการยอมรับ เริ่มตั้งแต่การตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ มีการทำกฎเกณฑ์ท้องถิ่นเป็นลายลักษณ์อักษร ในรูปของการตัดสินความผิดของคณะกรรมการชุมชน และออกเป็นประกาศของชุมชนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นชอบ รวมทั้งการหาช่องทางทำงานร่วมกับรัฐ เช่น การร่วมโครงการปลูกป่า เป็นต้น

6. การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ เช่น นักวิชาการ องค์กร พัฒนาเอกชน และสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการต่อรองกับรัฐและผู้มีอิทธิพลที่มีปัญหาในการแบ่งใช้ทรัพยากรกับชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา กับชุมชนอื่น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนได้จัดให้ชาวบ้านมาร่วมประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่รัฐกำลังพิจารณาอยู่ ช่วยให้ชาวบ้านเรียนรู้เนื้อหาของกฎหมายก่อนที่จะประกาศเป็นพระราชบัญญัติ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเสริมให้องค์กรชาวบ้านเข้มแข็งและรู้เท่าทันปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มยอมรับบทบาทของหน่วยงานภายนอกเหล่านี้มากขึ้น ในกระบวนการแก้ไขปัญหาระยะยาว เพราะหน่วยงานภาคเอกชนจะมีส่วนช่วยส่งเสริมความรู้ร่วมกับชาวบ้าน ในการวางแผนการใช้ทรัพยากรพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง และที่สำคัญช่วยเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับรัฐ ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวบ้านยังขาดประสบการณ์อยู่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้หลายแนวคิดเป็นกรอบทฤษฎีในการวิจัย คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างของสังคมชนบท เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างของชุมชนที่ทำการศึกษา
2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สำหรับอธิบายและกำหนดองค์ประกอบเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนชนบท
3. แนวคิดความขัดแย้ง สำหรับอธิบายเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการณ์และความรุนแรงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน
4. แนวคิดการจัดการกับความขัดแย้ง สำหรับอธิบายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชุมชนชนบท
5. กระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง
6. แนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาผู้ใหญ่เชิงมนุษยนิยม สำหรับอธิบายการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเชิงการศึกษา